

Az élettől az életig – az irodalmon át

Beszélgetés Szávai Gézával a Polcz Alaine
– Mészöly Miklós „boltívkönyvek” kapcsán

Szávai Géza is azok közé sorolható, akiket mindenekelőtt a magyar irodalom szeretete vezetett a kolozsvári egyetem magyar nyelv és irodalom szakára, de pályájának alakulása azt bizonyítja, hogy elsősorban nem az irodalom tanítása, hanem inkább a saját művekkel való csatlakozás vágya éltette benne az irodalmi elköteleződést. Úgy is mondhatnám, hogy az irodalomtól indulva jutott el az irodalomig. Az egyetemi évek közül egyet-kettőt azonos időben töltöttünk Kolozsváron, én hamarabb végeztem, néhány év múlva viszont Bukarestben találkoztunk, néhány iroda választotta el egymástól a munkahelyünket. Nem ugrottunk ugyan egymás nyakába, mert nem voltunk olyan ugránczó viszonyban, de nagyon örültem, hogy egy kicsit arébb a folyosón régi ismerős dolgozik. Akkor nem kérdeztem, hogyan alakult az ő élete is katedrától függetlenre, most viszont arra kértem, foglalja össze röviden a későbbi írói pályáját alakító és/vagy segítő tényezőket.

– Az én viszonyom az irodalomhoz egészen különösnek mondható... Éppen olyan különös, mint minden átlagos kamaszé, hogy paradoxonban fogalmazzak. Minden gyerek találkozik az irodalommal, hiszen családja,

Fotó: Éberling András

Szávai Géza

közössége, hogy nagy szavakat is használjak: népe történetét szükségszerűen megismeri. Ő maga is beleilleszkedik. Ez pedig a nagyszülők „gyereknek való” meséi, majd „talán nem gyereknek való” történetei révén jut a fiatalok tudatába. Mert az ifjúnak ismernie kell saját előzményeit, szülei, nagyszülei életét meghatározó, eldöntő eseményeket... Röviden: a rá, a gyerekekre is vonatkozó történelmet. Még rövidebben, és még lényegre törőbben: meg kell

ismernie az ÉLETET! Azt is fontosnak tartom megemlíteni – mint abszolút igazságot, amit gyakran elfelejtünk –, hogy az olvasni nem tudók (nem akarom a sértő „analfabéták” szót használni) is találkoztak az irodalommal. Száz, kétszáz évvel ezelőtt viszonylag kevesen olvastak. De az elbeszélt életek, az akár titokban elbeszélt történelem eljutott mindenkihez. Az életben, élőszóban. Közösségek gyakran hivatkoznak, emlékeznek forradalmaikra. Hiszen forradalmi helyzetekben „tör ki” az élethez való viszony tisztázásának mindent elsöprő igénye is. Például 1956 után évtizedekig csak „tiltott és veszélyes”, suttogó beszélgetésekben jutott el a közösség életének ez a hallatlanul fontos eseménysora a fiatalokhoz. De eljutott. Az élet és a történelem egyénekre lebontott utakon jut el minden gyerekekhez, ifjúhoz... Ezért mondhatom, hogy a hétköznapiakban átlagemberek által elbeszélt és az elbeszélés révén átélhetővé tett emberi történet: lényegi irodalom. Mindezt azért említem, mert én a világ végén, Székelyföldön születtem. És arra kell gondolnom, hogy most is sajátos helyzetekben élő gyerekeknek kell szembenézniük saját helyzetükkel, kell dönteniük, választaniuk – akkor is, ha netán nagyon szűk a választási lehetőségeik köre. De egy nyelvet, kettőt, hármat akár mindenki készen kap és használ. Eljutnak hozzá történetek. Ha olvasni kezd, akkor találkozik az „írott és kanonizált” irodalommal. Én sokat olvastam, és tizenhárom éves koromban Balzac hatalmas regényfolyamával találkozával azt mondtam, valami ilyesmit szeretnék megkísérelni én is az életemben. Ettől aztán nem tértem el. Pedig semmit nem tudtam, csak a matematikát.

Máig hiányolom, hogy az iskolában tanítanak irodalomtörténetet, de nem tanítanak matematikatörténetet, gyerekek számára is hozzáférhetően, hogy láthassák, miért váltotta ki az emberi gondolkodás – szükséghelyzetekben – a feladatok és megoldások káprázatos sorát. Ennek pedig ihlető hatása volna, van is minden gyerekre... Én a matematika útján jutottam el az irodalomhoz. Ugyanis az életünk, mindenkinek az élete a legfontosabb. Az pedig nem megy némi matematika nélkül (a fizetést meg kell szerezni, számolni, beosztani stb.). Én kamaszgyerekként román tannyelvű osztályba kerültem, mert ott speciális reál szakon alapos matematikaoktatást kaphattam, azzal pedig bárhová eljuthattam – volna –, a világ bármelyik csücskének szellemi központjába. Anyanyelvi irodalmi oktatásban tehát „fakultatív” részesültem. Nincs érettségim magyar nyelv- és irodalomból. De már gimnazistaként novellákat publikáltam, és író akartam lenni. Magyar szakra akartam menni. Akkoriban volt egy lehetőség: ha valaki 10-esre érettségizett, bármelyik egyetemre beiratkozhatott. Ezt a lehetőséget céloztam meg. Matematikából fényes teljesítményt nyújtottam, meglett a 10-es érettségi, de olyan sok érettségizettnek lett ilyen eredménye Románia-szerte, hogy az ő felvételi nélküli jogosultságukat visszavonták. Akkor hát felvételiztem. Remegve. Bejutottam. Most „úgy nézek ki”, hogy érettségiztethetnék magyarból, de nekem nincs magyarból érettségim. Csak egyetemi végzettségem... Nem bonyolítom tovább a bonyolult történetet, csupán arra szerettem volna utalni, hogy nem a tanári pálya iránti vonzalom vitt az egyetemre. Tanítani

Szávai Géza, Mészöly Miklós, Polcz Alaine

azóta is leginkább matematikát szeretnék. Az irodalom pedig minden (átlag) embernek az útjába kerül, akárcsak a matematika. Érdekes a megfogalmazásod: irodalomtól eljutni az irodalomig, de én azt mondanám, hogy az élettől eljutni az életig – ez minden egyes ember ÉLETútja! A matematikán át, az irodalmon át, annyi szellemi felkészülésen át, de mindig az életig jut minden egyes ember. Nekem azért lett végül az irodalom az életem, és nem a matematika, mert a regények szinte kozmikusnak tetsző világa tágasabbnak tűnt, mint a matematika szétágazó konkrétum-pókhálója.

– *Mit jelentett A Hét című rangos hetilapnál végzendő munka olyan szempontból, hogy igazi újságírásnak számít(hat)ott, ami természetesen nem zárja ki a napi munka segítségét az íróvá váláshoz?*

– *A Hét a szellemi érdeklődés szinte teljes spektrumát átfogta. Volt benne irodalom, tudomány, pszichológia,*

történelem, szociológia stb. Én itt a nem kizárólagos irodalmi érdeklődésem okán igazi szellemi környezetre találtam. És a nagy tanulság: akár viszonylag kis helyen is koncentrálódhatnak, összefuthatnak utak, a szellemi érdeklődés szálai. Diszciplínák, nyelvek... Emlékszem, a szerkesztőségben csengett a telefon, már senki sem akarta felvenni, én felkaptam a kagylót, izgatott, könyörgő hang mondta románul: uram, kérem, ne tegye le a telefont, török szociológus vagyok, a kollégájával szeretnék beszélni, de amikor bemondom, hogy Musztafa Ali vagyok, mindig lecsapják a kagylót, azt hiszik, telefonbetyárokodom... Szóval, egy tömbben elérhető volt német nyelvű kiadó, német újság szerkesztősége, kínai nyelvű kiadvány, filmfolyóirat, tudományos-technikai kiadó és a többi. Közelünkben a folyosón a *Falvak Dolgozó Népe* szerkesztősége, ezt azért kell külön említenem, mert nem csupán a tudományos érdeklődés fontos, hanem az élet teljessége. Engem az élet foglalkoztatott, és ebben mindmáig „partnerek” vagyunk a mai gyerekekkel, fiatalokkal. Emlékszem, egyetemi hallgató koromban be akartam járni az országot. Megismerni a legkisebb faluig. Minden irodalmárra menendő barátom mélyen lenézett, hogy nyaranta sordíjas újságírónak álltam a *Falvak Dolgozó Népe*hez. Mert ez a lap elküldött „terepezni”, és így láthattam a szélesen valós világot. A miénket. Az általam művelt és művelendő irodalomhoz ez feltétlenül szükségesnek mutatkozott.

– *A szomszédos szerkesztőségi munka nem mélyítette el a barátságunkat, mindkettőnknek bőven lévén saját dolga, ráadásul én nem is nagyon sokára*

visszajöttem Váradra. Arra már nem emlékszem pontosan, mikor is és kitől hallottam, hogy Szávaiék elmentek az országból, de szeretném, ha a döntésük lényegét összefoglalva most felvilágosítana.

– A csernobili robbanás az időjárási viszonyok miatt igen súlyosan érintette Bukarestet. Amikor kiderült, hogy a felhők és a csapadék, de még a levegő is fertőzött, pánik tört ki, jódal kenték magukat és lepedőszerűségekben jártak az utcákon az emberek. Feleségem, Ilona hosszú hónapok múlva észlelte, hogy alig képes lélegezni, esik össze a fáradságtól, kórházba került, elég későn diagnosztizálták a bajt, és nekem megmondták tisztán, hogy körülbelül még öt hónapot él még. És hogy vigyem olyan kórházi körülmények közé erre az időre, amelyek emberhez méltóak. Így került Ilona a budapesti Korányi szanatóriumba, ott vagy két évig feküdt, mert megmentették, közben mi a lányunkkal, Eszterrel, „túszként” maradtunk Bukarestben, amíg nagy nemzetközi közbenjárásra útlevelet kaptunk, hogy meglátogathassuk a kórházban. És nem tértünk vissza. Akkoriban már nem adták vissza „automatikusan” a menekülteket a „szocialista magyar hatóságok a baráti szocialista Románia szerveinek...”

– *Távol áll tőlem a személyes, másokra nem tartozó problémákban, gondokban-örömeinkben való turkálás, azért is kérem, foglalná össze mindazokat az át- és megélt élményeket, mint az elmenetel, a letelepedés és ami mindezzel együtt jár, s hogy ezek milyen változást jelentettek az életükben!*

– Feleségem életében ez nagy és sokszor traumatizáló fordulópontra volt, de magamról ezt egyáltalán nem mond-

hatom. Én az egyetemes magyar szellemi élethez tartozónak képzeltem és tartottam magamat. Akár Székelyföldön, akár Bukarestben, akár Budapesten, akár... Ha biztosított az élet, szerettem élete is, bármilyen szerény körülmények között, akkor abban az életben én megpróbálom írni tovább a regényeimet. Ez volt az én életem, és ezzel a családomnak sem ártottam.

– *Mondhatjuk-e azt, hogy végre megérkezett az irodalomhoz? Körülbelül mikortól vált elsődlegessé a szépírói tevékenysége, és milyen volt műveinek a fogadtatása?*

– Tizenhárom éves koromtól nem távolodtam el az irodalomtól. Megérkezni a teljesítményig kell! Úgy gondoltam, hogy úgy hatvanöt éves koromig tető alá kell hoznom az elképzeléseimet, meg kell írnom a regényeimet, különösen a *Székely Jeruzsálem* című esszéregényemmel „gürcöltem” sokáig. Fontosnak tartottam, mert a romániai magyar kisebbségi létben, abból, annak történetéből és személyes sorsunkból bontakoztatva a nagyvilág sorsára való rálátás – és osztozás – esélyét szerettem volna felmutatni. Azt hittem, szükség lesz vagy harminc esztendőre, amíg ez a könyv „felszívódik” a közösségi tudatba, de úgy látom, gyorsabban megy, tavaly már a hetedik magyar kiadása jelent meg. Mivel én kísérletező alkat vagyok, minden regényem más – ha lehet azt mondani: minden regényem egyedi műfaj –, ebből következően a fogadtatásuk is eltérő. Az *Aletta bárkája* című regényem például osztatlan siker, de mondjuk a *Múlt évezred Marienbadban* körüli vita (és érdeklődés) inkább a „fű alatt” izzik, persze, politikai okokból is. Röviden: regényeim a helyüket keresik

A Polcz–Mészöly-kötetek alkotta „boltív”

továbbra is. Remélem, gondolom, még egypár évtizedig. De talán a helyükre kerülnek.

– *Jelenleg mi az, ami leginkább érdeklis és lekötis, illetve milyen tervek és elképzelések foglalkoztatják?*

– Továbbra is – változatlanul – az élet az, ami leköt. Mit ne mondjak, ebben is átlagos pasi vagyok, hiszen mindenkit az élet foglalkoztat, legalábbis a saját élete bizonyosan. Már eléggé idősen (hetvenkét éves vagyok), súlyos betegséggel vesződve a mások életében is a magam képét keresem. Fontos szerepe volt az életünkben Mészöly Miklósnak, idősebb író barátomnak és feleségének, a pszichológus Polcz Alaine-nek, aki a feleségemmel, Ilonával könyveket, sorozatot gondozott a Pont Kiadónál. Kisoroszi telekszomszédokként szinte

szimbiózisban éltünk Mészölyékkel vagy másfél évtizeden át, sok fénykép is készült, és ezekből a pandémia alatt két könyvet állítottam össze, egyiket Miklósról, másikat Alaine-ről, a kettő együtt – most, hogy már megjelentek – afféle összehajló boltívet képez, amely a mi életünket befogja. A jövőre nézve már lényegében nem az életem, hanem az utóéletem kérdése vethető fel. De edzettem magamat, hiszen minden regény élete a megjelenése után lényegében: utóélet. Szóval eddig is bőven figyelhettem megjelent regényeim utóéletét. Mit mondhatnék: írom tovább, és igyekszem befejezni a félig kész regényeimet, és amíg tudom, figyelem az utóéletüket. Ebben telik az életem.

Molnár Judit